

Overgangen mellom utdanning og arbeid for unge med nedsatt funksjonsevne

*Hovedfunn fra en spørreundersøkelse gjennomført av
Arbeidsforskningsinstituttet*

Av Sveinung Legard

Arbeidet er finansiert av NAV Farve og Arbeidsdepartementet

AFI-FoU 2012

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
Spørsmål.....	2
Data og utvalg.....	3
Konsekvenser av avgrensningen	6
Sammenlikning av livssituasjon.....	7
Erfaringer fra arbeidslivet.....	8
Utenfor arbeidslivet	10
Hvorfor kommer noen i jobb, mens andre ikke gjør det?.....	11
Oppsummering og diskusjon.....	16
Litteratur.....	19
Vedlegg.....	20
Logistisk regresjonsanalyse av betydning av ulike bakgrunnsvariabler for sysselsetting av unge med nedsatt funksjonsevne	20

Resymé: Dette FOU-notatet analyserer resultater fra en spørreundersøkelse blant 707 19-35 åringer med nedsatt funksjonsevne som ble foretatt i 2009. Dette er den største spørreundersøkelsen av sitt slag i Norge, og den eneste som spesifikt har fokusert på overgangen mellom utdanning og arbeid for denne gruppen. Hovedanliggende er å undersøke forskjeller mellom de som havner utenfor og innenfor arbeidsmarkedet etter endt utdanning i ung alder. Notatet viser at unge med nedsatt funksjonsevne utenfor arbeidsmarkedet føler seg som annenrangs borgere. Kjennetegn ved de som faller utenfor er at de har en fysisk funksjonsnedsettelse, opplever store hverdagsbegrensninger og har hatt sykdomsperioder i overgangsfasen. Mange av de som har fått støtte og hjelp fra NAV i overgangsfasen kommer seg heller ikke inn i arbeidslivet, og savner ofte relevant rådgivning og støtte til å kombinere arbeid eller studier med det å ha nedsatt funksjonsevne. Videre viser notatet at de sysselsatte er godt integrerte på arbeidsmarkedet og i liten grad opplever at funksjonsnedsettelsen har betydning for sin arbeidssituasjon. Disse opplevde som oftest overgangen fra utdanning til arbeidsliv som enkel. Et mindretall av de sysselsatte opplevde imidlertid problemer i overgangen. Disse handlet om å finne seg en tilrettelagt arbeidsplass, en stilling tilpasset egen arbeidskapasitet eller å oppfylle krav til fleksibilitet og engasjement i arbeidslivet. Personer som hadde problemer i overgangsfasen har også lavere lønn og er mindre tilfredse med sin stilling enn ansatte som hadde en lett overgang til arbeidslivet. Selv om de fleste sysselsatte er meget fornøyde med sin arbeidssituasjon rapporterer et mindretall av de ansatte at de opplever utfordringer i forhold til å kombinere arbeid med nedsatt funksjonsevne, og da spesielt ting som praktiske arbeidsoppgaver, krav til fleksibilitet og lengden på arbeidsdagen.

Emneord: Funksjonshemming, levekår, arbeidsliv, utdanning, overgang, helse, tilrettelegging, NAV, støtte, rådgivning, arbeidsmarkedstiltak

Innledning

På grunn av den økende andelen unge uføretrygdede og den stabilt vanskelige situasjonen for unge med funksjonsnedsettelse på arbeidsmarkedet, har det vært viet økt oppmerksomhet mot overgangen mellom utdanning og arbeid for unge med nedsatt funksjonsevne fra både forskningsmiljøer, politisk hold og funksjonshemmedes egne interesseorganisasjoner (Legard, 2009; OECD, 2011). I 2001 betegnet forfatterne bak den offentlige utredningen *Fra bruker til borger – en strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer* dette fenomenet for "den kritiske overgangen," og skrev blant annet:

Overgangen fra skole til arbeid er en kritisk fase for alle, og spesielt for personer som har ulike behov for tilrettelegging. Dagens arbeidsliv er preget av skjerpede effektivitetskrav, noe som gir lite romslighet og tid til overs for ungdom med spesielle tilretteleggingsbehov. Regjeringens handlingsplaner for funksjonshemmede, Attføringsmeldingen, Velferdsmeldingen m.fl. retter søkelyset mot nødvendigheten av at overgangsfasen fra skole til arbeid er godt tilrettelagt for mennesker med funksjonsnedsettelse (NOU 2001:22, kapittel 13.5.1)

Det er også enighet om at IA-avtalens delmål 2 om å sysselsette flere med nedsatt funksjonsevne ikke har blitt oppnådd i løpet av IA-avtalens virketid (Anvik, Olsen, Lien, Sollund & Hansen, 2007; Ose, 2009). Et svar på denne utfordringen har blant annet vært 3-4 mindre forsøktiltak i NAV som skal sikre en bedre overgang mellom universitet/høgskole og arbeidsliv, statens traineeprogram (Reegård, Hansen & Mandal, 2009; Skarpaas & Rusnes, 2008), bestilling av tilbud ved private rehabiliteringsinstitusjoner som er spesialtilpasset unge voksne (Helsedirektoratet, 2009) eller den noe større satsingen på praksisplasser, lønnstilskudd, informasjonstiltak overfor arbeidsgivere og arbeidslivskoacher som er en del av regjeringens nye sysselsettingsstrategi (Regjeringen, 2011).

Det finnes begrenset kunnskap om overgangen fra utdanning til jobb for denne gruppen unge. Den foreliggende forskningen består i all hovedsak av kvalitative dybdestudier med små utvalg av informanter. Disse er nyttige for å forstå hvilke utfordringer unge funksjonshemmede kan møte i overgangen til arbeidslivet, men sier mindre om hvilke utfordringer som kan generaliseres til større grupper og hvilke som ikke kan det. Når det gjelder kvantitative studier har det ikke tidligere vært gjennomført slike spesielt blant *unge* med nedsatt funksjonsevne, og ingen har tatt for seg overgangen mellom utdanning og arbeid for denne gruppen.

Både den kvalitative og den kvantitative forskningen danner imidlertid et viktig bakteppe for vår studie. Noen av hovedfunnene fra den foreliggende forskningen er som følger:

- Det oppstår store forskjeller i sysselsetting mellom personer med og uten funksjonsnedsettelse etter endt utdanning. Mens forskjellen ikke er større enn 11 prosentpoeng i aldersgruppen 16-24 år, er den på hele 35,1 prosentpoeng i aldersgruppen 25-39 år (Tilleggsundersøkelsen til Arbeidskraftundersøkelsen, AKU 2008).
- Yrkesdeltakelsen for unge med funksjonsnedsettelse er markant høyere for de med høyere utdanning enn de uten. For 16-30 åringer med 1-4 års høyere utdanning i denne gruppen er ca. 78 prosent i jobb (AKU 2008), og undersøkelser tyder på at høyere utdanning er enda viktigere for å få en jobb for personer med funksjonsnedsettelse enn andre (Borg, 2008). Dette kan tyde på at høyere utdanning også er svært viktig for sysselsettingen av unge med nedsatt funksjonsevne.

- Likevel finnes det viktige forskjeller i utdanningsnivå mellom de som har og ikke har funksjonsnedsettelse. 31 prosent av unge med funksjonsnedsettelse har kun ungdomsskolen som høyeste utdanningsnivå, mot 19 prosent av de uten funksjonsnedsettelse. 38 prosent av unge uten funksjonsnedsettelse har tatt høyere utdanning, mens det gjelder noen færre – ca. 30 prosent – av de med funksjonsnedsettelse (Bjerkan, Veenstra & Eriksen, 2009).
- Unge med funksjonsnedsettelse opplever enkelte særskilte hindringer i arbeidslivet. De får i mindre grad tilpasset arbeidssituasjonen sin enn eldre arbeidstakere med nedsatt funksjonsevne. En tredjedel av de unge med nedsatt funksjonsevne i arbeid rapporterer økt behov for tilrettelegging – enten i form av tilpasset arbeidstid eller flere fysiske hjelpemidler (Bjerkan & Veenstra, 2008).
- Ikke overraskende er det de med sterkest grad av nedsatt funksjonsevne eller sykdom som opplever størst problemer i forhold til arbeidsmarkedet: De jobber oftere deltid, har størst behov for tilrettelegging, føler seg mer diskriminert og er i mindre grad sysselsatt (Bjerkan & Veenstra, 2008).
- God oppfølging og tilrettelegging gjennom oppvekst og skolegang regnes som et sentralt "suksesskriterium" for å komme seg i jobb (Anvik, 2006; Berge & Lorentsen, 2009; Legard & Terjesen, 2010). Det er de unge som er mest ressurssterke – i den betydning at de både har høy kompetanse samtidig som de vet hvilke krav de kan stille til sine omgivelser og kjempe for sine rettigheter, en positiv vurdering av egne evner og framtidsutsikter, samt kunnskapen til å kunne manøvrere seg gjennom hjelpeapparatet – som klarer seg best i overgangen mellom utdanning og arbeid (Anvik, 2006; Berge & Lorentsen, 2009; Hansen & Reegård, 2008; Legard & Terjesen, 2010)
- Forskningen tyder på hjelpetiltak i overgangen – og da spesielt fra NAV – i mindre grad er nyttig for unge med funksjonsnedsettelse for å komme seg ut i jobb. I stedet opplever de unge denne formen for støtte som demotiverende. Dette kommer som en følge av stereotypiske og restriktive holdninger blant saksbehandlere, standardiserte hjelpetiltak som er lite tilpasset den enkeltes behov, sen og mangelfull levering av tjenester som for eksempel hjelpemidler og manglende samarbeid mellom ulike hjelpeinstanser (Anvik, 2006; Berge, 2007; Berge & Lorentsen, 2009; Nordrik, 2008; Vedeler, 2009; Vedeler & Mossige, 2009, 2010).

Spørsmål

Datagrunnlaget for dette arbeidet har vært den største spørreundersøkelsen som per dags dato har vært gjennomført blant unge med nedsatt funksjonshemmede i Norge, og spørreskjemaet har fokusert på nettopp overgangen mellom utdanning og arbeid. Hensikten med denne rapporten har derfor vært å utfylle bildet fra den tidligere forskningen og eventuelt nyansere noen tidligere funn. Spørsmålene vil stiller er særskilt rettet mot å avdekke hvilke hindringer og muligheter som oppleves av unge med nedsatt funksjonsevne i overgangen mellom utdanning og arbeid, og er som følger:

- Hvilke konsekvenser har det for unge med funksjonsnedsettelse å være utenfor arbeidsmarkedet eller i jobb etter endt utdanning? Hvordan opplever de sin livssituasjon?

- Hvilke erfaringer har unge med funksjonsnedsettelse i arbeidslivet, hvordan opplevde de sin overgang til arbeidsmarkedet, hva slags betydning har funksjonsnedsettelsen og hvilke problemer støter de eventuelt på?
- Hvilke erfaringer har unge med funksjonsnedsettelse som er utenfor arbeidslivet, hvordan opplevde de overgangen til voksentilværelsen og hva slags problemer hadde de med å komme seg ut i arbeidslivet?
- Hvilke faktorer bidrar til å forklare hvem som havner innenfor og utenfor arbeidslivet etter endt utdanning, og hva slags betydning har råd og støtte i overgangen mellom utdanning og arbeid for mulighetene til å komme seg i jobb?

Data og utvalg

Datagrunnlaget for denne analysen er en spørreundersøkelse som ble gjennomført blant 707 respondenter i aldersgruppen 19-35 år som representerer et bredt spekter av funksjonsnedsettelse og sosiale bakgrunnsvariabler. Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) var ansvarlig for å gjennomføre undersøkelsen som en del av et internasjonalt forskningsprosjekt drevet av OECD. TNS Gallup stod for webintervjuer med respondentene, og datainnsamlingen var finansiert av Arbeidsdepartementet. Spørreskjemaet var utformet av OECD og oversatt og modifisert av AFI.

Første runde av undersøkelsen ble gjennomført i november 2009 og andre runde i 2010. Spørreskjemaet dekket opplevelser og erfaringer fra videregående skole og høyere utdanning, støtte og hjelp under utdanning og i overgangen til videre studier eller arbeid, opplevelser og erfaringer fra arbeidslivet og støtte og hjelp til å stå i arbeid eller komme seg ut i jobb, samt relevant bakgrunnsinformasjon som kjønn, bosted, foreldres utdanning, etnisitet, type funksjonsnedsettelse osv.

Hovedutvalget ble trukket fra TNS Gallups' webpanel som består av 60 000 personer fra 15 år og oppover, og i vår aldersgruppe er det omtrent 16 000 aktive respondenter. På grunn av størrelsen og sammensetningen av panelet er det mulig å trekke et representativt befolkningsutvalg fra panelet. Det har riktignok en liten skjevhet i og med at alle deltakere må ha tilgang til internett, men ettersom 89 % av 16-24 åringer og 87 % av 25-44 åringer brukte internett i løpet av en gjennomsnittsdag i 2009 tror vi ikke dette er et stort problem for denne undersøkelsen. På den andre siden er ikke teknologien TNS Gallup bruker veldig godt tilgjengelig for personer med nedsatt syn og hørsel, og vi tror derfor at personer med sterke syns- og hørselsnedsettelse ikke har kommet med i vår data (selv om vi har med personer med moderate syns- og hørselsnedsettelse).

Utvalget vårt ble trukket ved å spørre paneldeltakerne om de hadde a) kroniske mentale eller fysiske lidelser, eller om de b) hadde problemer med å utføre visse funksjoner som å bevege seg, se eller høre. I tillegg spurte vi paneldeltakerne om de c) mottok uføretrygd, grunn- eller hjelpestønad eller om de d) hadde fått spesialundervisning i skolen. Mens det første settet av spørsmål dreier seg om respondentene selv opplever seg som funksjonshemmet, dreier det andre settet av spørsmål seg om det offentlige definisjon av funksjonshemming – dvs. Folketrygdens bestemmelser eller skolens vurdering av særskilte behov. I og med at undersøkelsen handler om overgangen mellom utdanning og arbeid, ble kun de som har gjennomført hele eller deler av videregående skole inkludert i utvalget.

Vår definisjon av funksjonshemming er den samme som ble brukt av Statistisk Sentralbyrå (SSB) i "Levekårsundersøkelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne" fra 2007 (LKF07). Vi brukte

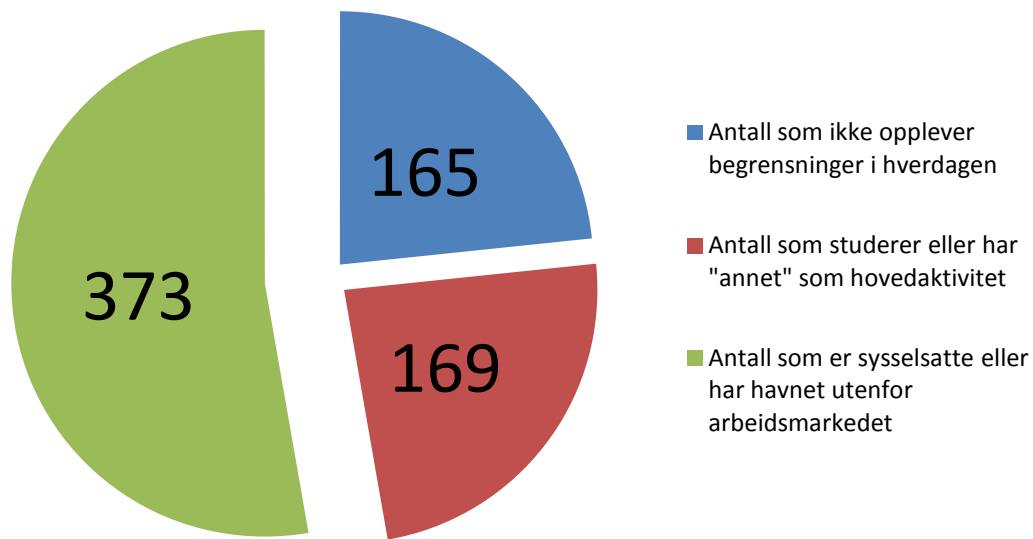
samme definisjon for å kunne kontrollere for eventuelle skjevheter mellom vårt og SSBs utvalg, ut fra antakelsen om at SSB har større ressurser til å treffe et representativt utvalg enn oss. Sammenlikningen med LKF07 viser at vårt utvalg har en overrepresentasjon av studenter (26,2 % hos oss i motsetning til 13 % hos LKF07), og en underrepresentasjon av arbeidsledige (3,8 % hos oss i motsetning til 8 % hos LKF07). Uføretrygdde og ikke-sysselsatte er generelt også noe underrepresentert i vårt utvalg (14 % hos oss i motsetning til 19 % hos LKF07) (Bjerkan & Veenstra, 2008).

Denne skjevheten skyldes først og fremst at respondentene måtte ha fullført i det minste deler av videregående skole for å komme med i vårt utvalg (90 % har fullført VGS hos oss i motsetning til 69 % hos LKF07). Det er grunn til å tro at respondentene i vårt utvalg derfor har bedre forutsetninger til å komme seg ut i arbeidslivet enn respondentene i LKF07. Vi anser ikke denne skjevheten for å være spesielt problematisk i denne sammenhengen, i og med at hensikten med vår undersøkelse ikke er å si noe om unge med funksjonsnedsettelse generelt men å si noe spesifikt om overgangen mellom utdanning og arbeid for denne gruppen: Ergo, vi gjør riktig i å studere de som har gjennomgått videregående utdanning.

I dette notatet har vi valgt å gjøre noen avgrensninger av utvalget. For det første ser vi kun på svarene som kom inn fra utvalget i 2009. Det er ingen signifikante endringer i respondentenes livssituasjon eller opplevelse av denne mellom 2009 og 2010, og derfor er det ingen hensikt å se på endringer mellom disse to tidspunktene.¹ For det andre har vi valgt å ta ut personer av utvalget som mottar uføretrygd, grunn- eller hjelpestønad eller mottok spesialundervisning i skolen, *uten* å oppleve begrensninger i hverdagen i særlig grad som følge av en funksjonsnedsettelse. Dette har vi gjort for å ligge opp til en mer tradisjonell gap-forståelse av hva det vil si å være funksjonshemmet – dvs. at en har en funksjonsnedsettelse eller varig lidelse og opplever noen eller store begrensninger i møtet med omgivelsene. Som figur 1 viser, gjelder dette 165 personer av de som var med i undersøkelsen i 2009. Etersom dette notatet omhandler forskjellen mellom de som er sysselsatt og utenfor arbeidsmarkedet i ung alder, har vi også valgt å ta ut de som studerer eller rapporterer å ha "annet" som hovedaktivitet fra denne studien. Av de som rapporterer å ha begrensninger i hverdagen som følge av en funksjonsnedsettelse, gjelder dette 169 personer (se figur 1).

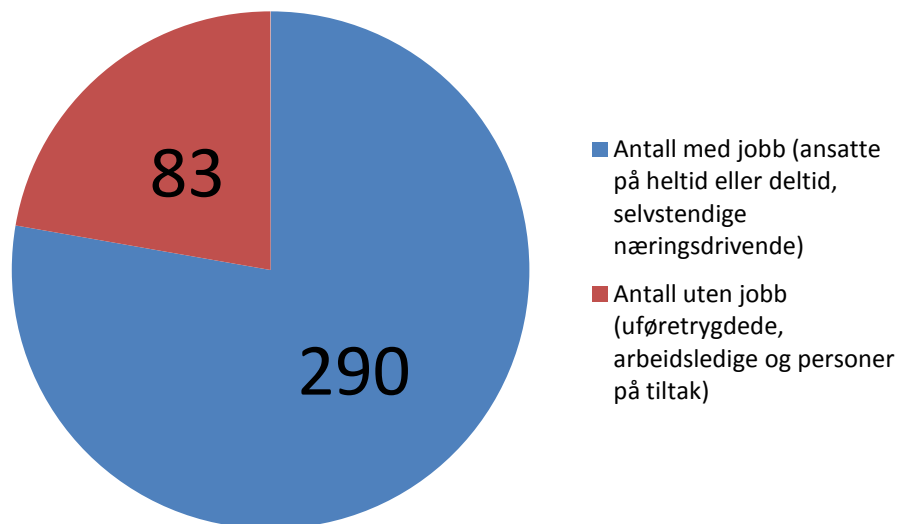
¹ Dette er for øvrig en god begrunnelse for å ha lengre intervaller enn på ett år i longitudinelle undersøkelser av dette fenomenet.

Figur 1. Avgrensning av utvalget.

Som figur 2 viser, sitter vi dermed igjen med 373 respondenter som enten befinner seg i jobb eller utenfor arbeidsmarkedet. Kategorien i jobb er definert som ansatte på heltid eller deltid og selvstendig næringsdrivende, mens de som er uten jobb er definert som uføretrygdede, arbeidsledige og personer på tiltak i regi av NAV eller en annen instans. Totalt er 290 personer i jobb og 83 personer uten jobb i det avgrensede utvalget.

Figur 2. Antall med og uten jobb i det avgrensede utvalget.

Konsekvenser av avgrensningen

Hensikten med denne studien er å si noe om forskjellene mellom personer med nedsatt funksjonsevne i aldersgruppen 19-35 år som havner innenfor og utenfor arbeidsmarkedet etter endt utdanning. Det er imidlertid viktig å ha i mente at vår avgrensning av gruppen unge med nedsatt funksjonsevne medfører visse konsekvenser for funnene i dette notatet. De viktigste av disse er som følger:

- 1) Denne undersøkelsen gir ikke et fullstendig bilde av hvor mange unge med nedsatt funksjonsevne som befinner seg innenfor og utenfor arbeidsmarkedet til enhver tid. At hele 3 av 4 av de som ikke studerer i vårt utvalg er i arbeid, skyldes at vi ser på personer som minimum har fullført hele eller deler av VGS og som kan tenkes å ha noe høyere kompetanse enn denne gruppen ellers. Et riktigere bilde av sysselsettingssituasjonen for unge med nedsatt funksjonsevne gis nok av den årlige tilleggsundersøkelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne til Arbeidskraftundersøkelsen som gjennomføres av SSB. På den andre siden indikerer vårt funn at sysselsettingssituasjonen for unge med nedsatt funksjonsevne som har fullført VGS er ganske god.
- 2) Ved å ta ut personer som for eksempel mottar uføretrygd eller hjelpestønad, men som ikke oppgir å ha noen funksjonsnedsettelse eller at denne ikke medfører noen begrensninger i hverdagen, risikerer vi å utelukke enkelte personer som "egentlig" burde vært med i denne analysen. Opplevelsen av begrensninger i hverdagen er en høyst subjektiv og dels tautologisk variabel som kan påvirkes av livssituasjonen til den enkelte – som for eksempel i hvilken grad man får tilrettelagt arbeid eller utdanning eller ikke, eller mottar tjenester som gjør hverdagen enklere eller ikke – og derfor risikerer vi å miste noen av dem som opplever at hverdagen er ganske enkel på tross av at de har en funksjonsnedsettelse. Likevel har vi valgt å være konsekvente mot den såkalte gap-modellen, som tiliser at det er de som opplever begrensninger som følge av en funksjonsnedsettelse i møte med sine omgivelser er de som blir funksjons-*hemmet*. Fordelen er også at vi dermed fjerner de som mottar uføretrygd eller stønader av andre grunner enn en funksjonsnedsettelse, eller at vi fjerner de som har så liten grad av funksjonsnedsettelse at det ikke har noen konsekvenser i hverdagen.
- 3) Sysselsetting er ikke nødvendigvis et godt mål på en "suksessfull" overgang til voksenlivet. Å være i jobb i ung alder kan tyde på at man ikke har klart å komme inn på en høyere utdanningsinstitusjon, og for unge med nedsatt funksjonsevne kan dette for eksempel være et resultat av en dårlig tilrettelagt skolegang². På den andre siden er det heller ikke det å studere nødvendigvis et godt mål på suksess, ettersom man kan tenke seg at enkelte velger å studere eller får støtte av NAV til å studere fordi de ikke kommer seg i jobb på grunn av sin nedsatte funksjonsevne. Det er derfor ikke sikker at alle de som befant seg i høyere utdanning i 2009 senere kommer seg i jobb. En undersøkelse av det å være i og utenfor arbeidslivet i ung alder gir dermed bare et begrenset bilde av virkeligheten, og dette bildet kan endre seg dersom man ser på en noe eldre aldersgruppe.
- 4) Tversnittundersøkelser generelt gir et begrenset bilde av hva som gjør at noen kommer i jobb mens andre ikke gjør det. Spesielt gjelder dette blant unge mennesker ennå ikke er ferdige med sin overgang til voksenlivet, og hyppigere skifter mellom det å være student, sysselsatt eller arbeidsledig. Vi vet i tillegg at personer beveger seg inn og ut av

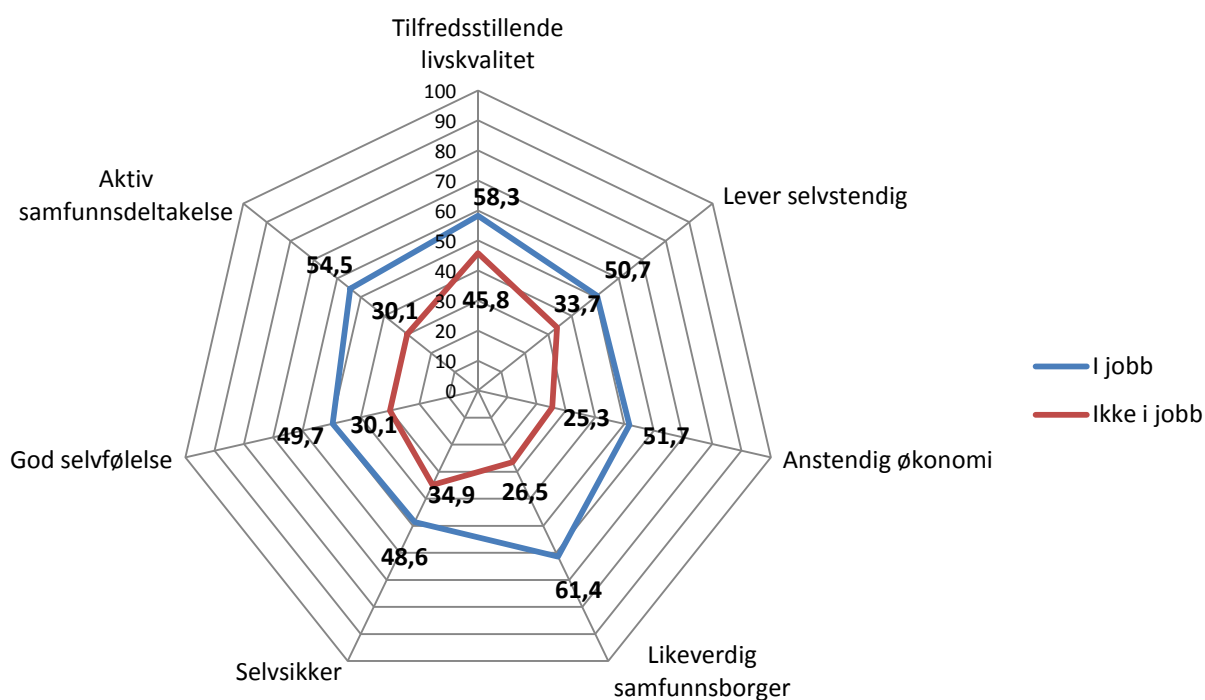
² Det er imidlertid ingenting i vår undersøkelse som tyder på at respondentene som er i jobb har valgt å arbeide fordi de ikke kom inn på det studiet de ønsket seg.

”funksjonshemmet”-kategorien ettersom deres helsetilstand eller opplevelsen av denne endrer seg. Den *beste* måten å undersøke hva som bidrar til at noen med nedsatt funksjonsevne kommer seg i jobb mens andre ikke gjør det, er å gjennomføre en reell longitudinell undersøkelse som foregår over mange år og som involverer et stort antall personer. I og med at det til nå ikke er gjennomført slike undersøkelser må vi forholde oss til de data som AFI her har samlet inn, og ta hensyn til eventuelle begrensninger i fortolkningen av dem.

Sammenlikning av livssituasjon

Det første spørsmålet i vår analyse var hvilke konsekvenser det har for unge med funksjonsnedsettelse å være utenfor arbeidsmarkedet eller i jobb etter endt utdanning – eller nærmere bestemt hvordan de opplever sin livssituasjon. Figur 3 viser at prosentandelen som har svart bekreftende på en rekke levekårsindikatorer som at de har en tilfredsstillende livskvalitet, et selvstendig liv og en anstendig økonomi, eller om de føler seg som likeverdige samfunnsborgere, er sikker på egne evner, har en god selvfølelse og opplever at de kan delta aktivt i samfunnet.

Figur 3. Opplevd livssituasjon blant unge med nedsatt funksjonsevne i og uten jobb. Prosent (n=373).

Figuren viser at unge med nedsatt funksjonsevne som ikke er i jobb skårer jevnt over lavere på alle levekårsindikatorerne. Noen indikatorer skiller seg imidlertid ut med større forskjeller mellom de som er innenfor og utenfor arbeidsmarkedet. Ikke uventet er forskjellen stor når det gjelder opplevelsen av å ha en anstendig økonomi. Mens litt over 50 prosent av de som er i jobb opplever at deres

økonomi er anstendig, oppgir bare 25 prosent av de som ikke er i jobb det samme. Dette skyldes nok at inntekten man kan få i dagpenger, arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd fra NAV er lavere enn man kan få som yrkesaktiv.

Indikatoren med størst utslag er opplevelsen av å være likeverdig samfunnsborger. Mens litt over 60 prosent av de som er i jobb opplever som likeverdige borgere, gjelder dette så få som 26,5 prosent av de som er utenfor arbeidsmarkedet. Mye tyder derfor på at unge med nedsatt funksjonsevne som ikke er i jobb har en følelse av å være annenrangs borgere som ikke er likestilt med andre. Om dette skyldes arbeidslivstilknytningen eller andre forhold forteller ikke våre data noe om, men med det sterke fokuset vi har på lønnsarbeid i det norske samfunnet er det godt mulig at dette er en viktig årsak til at mange føler seg mindreverdige når de ikke kan skaffe sin inntekt på denne måten. For noen kan dette også henge sammen med at de føler at de ikke kan delta aktivt i samfunnet, hvor vi ser at 30,1 prosent av de som er utenfor arbeidsmarkedet opplever dette mot 54,5 prosent av de som er i jobb.

Erfaringer fra arbeidslivet

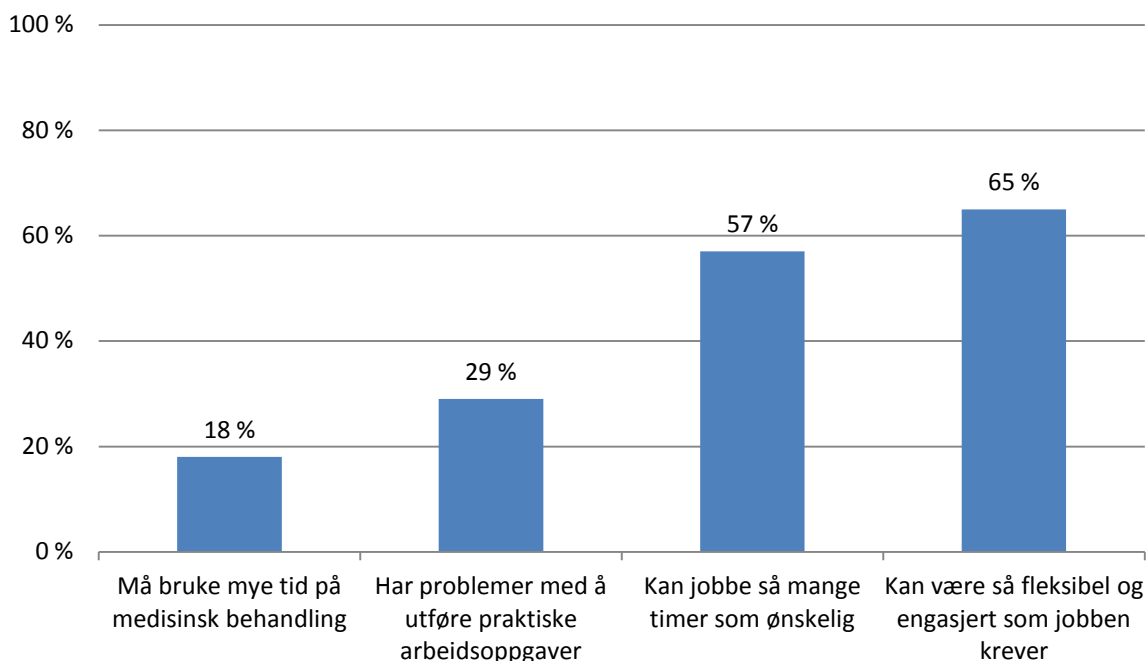
Det andre sentrale spørsmålet for våre analyser var hvilke erfaringer unge med nedsatt erfaringer har med arbeidslivet, hvordan de opplever sin arbeidssituasjon, hva slags betydning funksjonsnedsettelsen har og hvilke problemer de eventuelt støter på.

Et av de viktigste funnene fra vår undersøkelse er i så måte at unge med nedsatt funksjonsevne som har kommet seg i jobb jevnt over har en god arbeidssituasjon. Hele 64 prosent av de sysselsatte i vårt utvalg har en inntekt på mer enn 300 000 kroner i året. Kun et fåtall jobber i små deltidsstillinger (ca. 13 prosent jobber mindre enn 20 timer i uka) og så mange som 43 prosent oppgir at de jobber *over* 37,5 timer per uke. Svært mange ser også godt fornøyd med stillingen sin og kunne ikke tenke seg å bytte jobb. Dette gjelder 46 prosent av de sysselsatte i utvalget.

Det å ha en nedsatt funksjonsevne ser heller ikke ut til å ha særlig stor betydning for arbeidssituasjonen de sysselsatte i vår undersøkelse. Som figur 4 viser, oppgir kun 18 prosent at de må bruke mye av sin potensielle arbeidstid på medisinsk behandling og 29 prosent oppgir at de har problemer med å utføre praktiske arbeidsoppgaver. Et flertall sier også at funksjonsnedsettelsen ikke er noen begrensning i forhold til å jobbe så mange timer som de ønsker (57 %) eller være så fleksibel og engasjert som jobben krever (65 %).

Som vi ser er det imidlertid også et mindretall som opplever at det å ha nedsatt funksjonsevne påvirker deres arbeidssituasjon, og ikke flere enn 45 prosent av de sysselsatte i vårt utvalg sier at funksjonsnedsettelsen ikke har noen betydning i det hele tatt. Likevel tilsier ikke våre data at disse utfordringene er uoverstigelige hindre for å fortsette å være sysselsatt, men tyder heller på at de håndteres greit av de fleste.

Figur 4. Andel som oppgir at funksjonsnedsettelsen har betydning for arbeidssituasjonen på ulike områder. Prosent (n=290).

Når det gjelder overgangen til arbeidslivet oppgir de fleste at denne var ganske uproblematisk. 73 prosent sier at det var veldig eller ganske lett å få seg en jobb, mens 27 prosent sier at det var veldig eller ganske vanskelig. Personene i den sistnevnte gruppen har gjerne opplevd en periode med arbeidsledighet forut for at de kom i jobb. Vi spurte hva de eventuelle vanskelighetene med å komme seg i jobb bestod i. Over halvparten av de som hadde en vanskelig overgang til arbeidslivet oppgav at problemene de hadde var knyttet til "annet" enn det å ha nedsatt funksjonsevne, selv om vi ikke har fått kartlagt hva dette andre var. Blant de som derimot hadde problemer knyttet til det å ha nedsatt funksjonsevne, var det følgende viktigst:

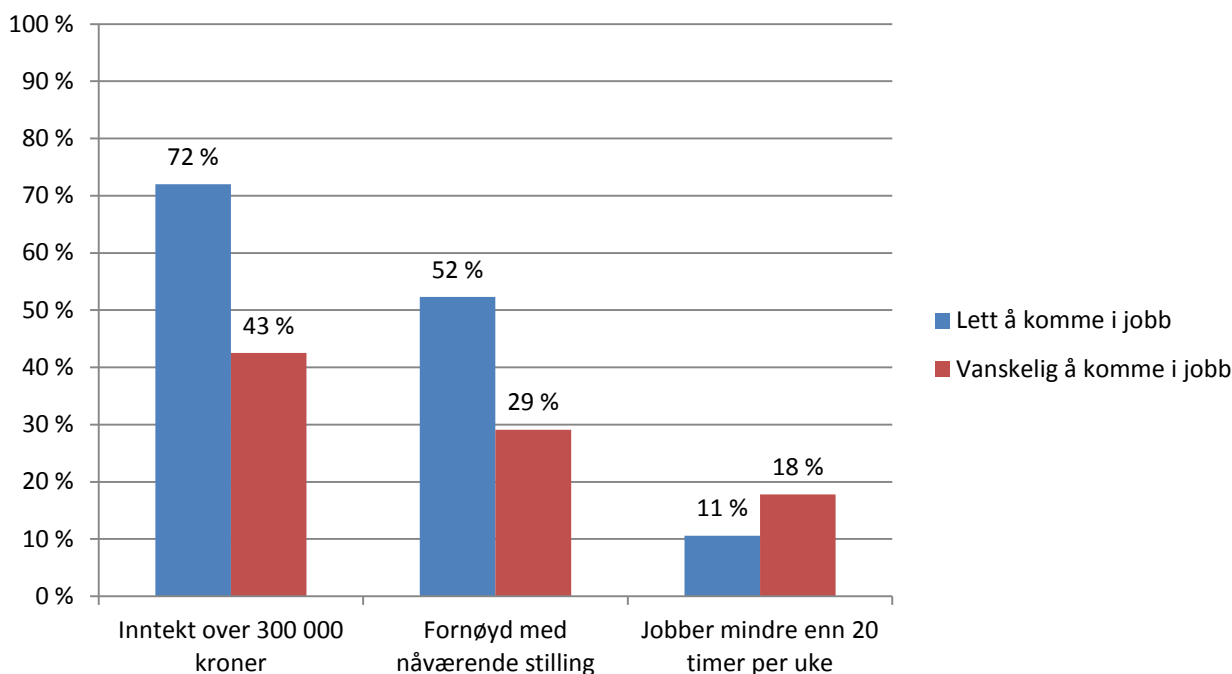
- 45 prosent sa at det var vanskelig å finne en jobb som var tilpasset egen arbeidskapasitet.
- 41 prosent sa at det var vanskelig å finne en godt nok tilrettelagt arbeidsplass.
- 31 prosent sa at det var vanskelig å være så fleksibel og engasjert som andre arbeidstakere.
- 29 prosent sa at de møtte fordommer i jobbsøkerprosesser.
- 23 prosent sa at det oppstod byråkratiske hindringer som gjorde det vanskelig å begynne i en jobb.

De som opplevde overgangen til arbeidslivet som vanskelig har dårligere arbeidsforhold når de først har kommet seg i jobb. Som figur 5 viser, er det for eksempel færre som har en inntekt over 300 000 kroner i året blant de som hadde en vanskelig overgang (43 %) enn de som hadde en lett overgang (72 %). De med vanskelig overgang er mindre fornøyd med egen stilling (29 %) enn de som hadde en lett overgang (52 %). En noe større andel blant de med vanskelig overgang jobber også mindre enn 20 timer per uke (18 % mot 11 %), men på dette punktet er forskjellene ikke så store.

For å oppsummere ser vi dermed at de fleste sysselsatte i vårt utvalg har en god inntekt, jobber heltid, er fornøyd med jobben, hadde en lett overgang til arbeidslivet og opplever ikke mange hindringer som følge av det å ha en nedsatt funksjonsevne. En minoritet blant de sysselsatte har

imidlertid utfordringer knyttet til det å ha nedsatt funksjonsevne, som det å få tilpasset og tilrettelagt arbeidssituasjonen. De som oppgir å ha hatt problemer med å komme seg ut i jobb har en dårligere arbeidssituasjon enn andre på arbeidsmarkedet.

Figur 5. Sammenlikning av de som synes det var lett og vanskelig å komme i jobb når det gjelder lønn, jobbtilfredshet og arbeidstid. Prosent (n=290).

Utenfor arbeidslivet

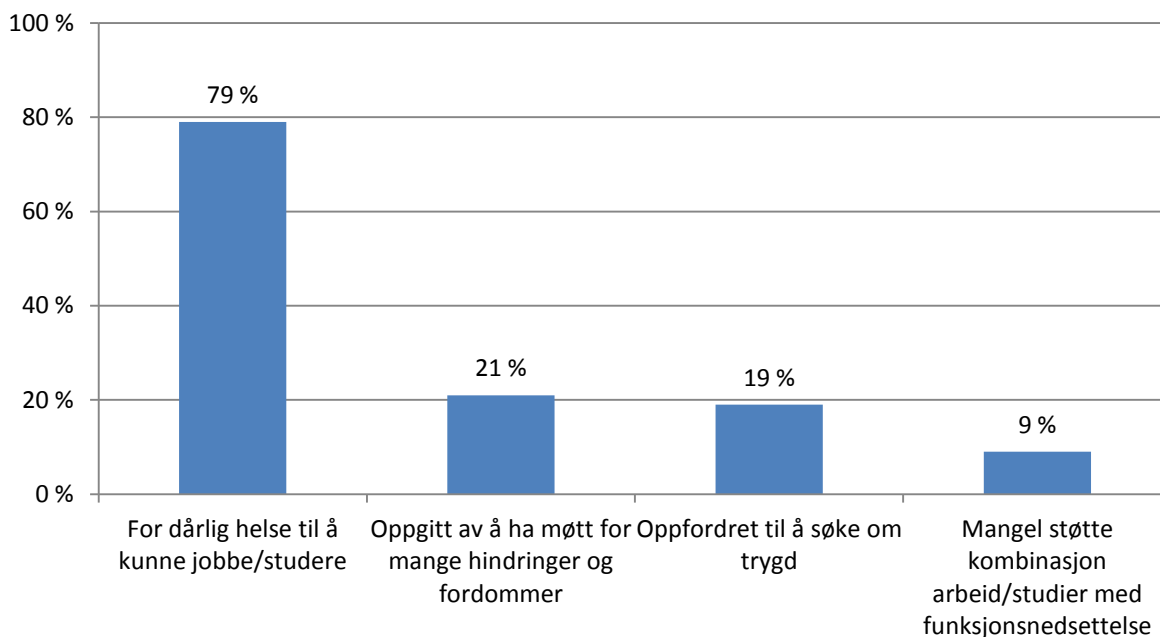
De aller fleste av de uten jobb (og som ikke studerer) i vårt utvalg oppgir det å være uføretrygdet (64 %) som sin hovedaktivitet. De andre er arbeidsledige (24 %) eller sysselsatt av et tiltak i regi av det offentlige (12 %). Flesteparten av disse opplevde overgangen fra utdanning til voksenlivet som ganske eller veldig vanskelig. Mangel på rådgivning og støtte til å kunne jobbe eller studere ble opplevd som det vanskeligste, men respondentene oppgav også andre problemer. Dette er en oversikt over de viktigste vanskelighetene:

- 50 prosent sier at de manglet støtte til å kombinere arbeid eller studier med nedsatt funksjonsevne.
- 45 prosent sier at mangler rådgivning om hva slags opplæring de kunne ta eller hvilke jobbmuligheter de hadde.
- 37 prosent sier at de ikke hadde nødvendig arbeidserfaring for å kunne få seg en jobb.
- 29 prosent sier at det var usikkerhet rundt inntektsmuligheter, skatteregler, stønadsformer og lignende.
- 26 prosent sier at de ikke fikk tilstrekkelige ferdigheter og kunnskap i utdanningen til å kunne jobbe eller studere videre.

Det er ikke et tydelig mønster i svarene til arbeidsledige eller personer på tiltak i regi på hvorfor de i dag er uten arbeid, men svarene fra de unge uføretrygdede er mer entydige. Her er det først og

fremst egen helse som trekkes fram som den viktigste begrunnelsen for at man ikke jobber eller studerer. Som figur 6 viser, oppgir ca. 80 prosent av de uføretrygdene at dette er hovedårsaken til at de i utgangspunktet søkte om uføretrygd. I annen rekke kommer en rekke andre begrunnelser som at 21 prosent sier også at de var oppgitt av å ha møtt for mange fordommer og hindringer, 19 prosent sier at de ble oppfordret til å søke om trygd og for 9 prosent var mangel på støtte til å kunne jobbe eller studere som funksjonshemmet viktig.

Figur 6. Årsak til søknad om uføretrygd. Prosent (n=53).

Hvorfor kommer noen i jobb, mens andre ikke gjør det?

I dette notatet spør vi også om hvilke faktorer som bidrar til at noen havner innenfor og noen utenfor arbeidslivet etter endt utdanning. I tillegg spør vi hva slags betydning råd og støtte har i overgangen mellom utdanning og arbeid for mulighetene til å komme seg i jobb. Analysemodellen som ligger til grunn for å svare på disse spørsmålene er presentert i tabell 1 på neste side (s. 12) av dette notatet, og tabell 2 som befinner seg i vedlegget til notatet. Til forskjell fra analysene over har vi valgt å kun se på de som helt eller mest sannsynlig hadde en funksjonsnedsettelse da de fullførte utdanningen sin i disse konkrete analysene. Grunnen til at vi skriver mest sannsynlig hadde en funksjonsnedsettelse er at vårt spørreskjema opererer med brede alderskategorier for når funksjonsnedsettelsen oppstod, mens vi har spesifikke årstall for når disse fullførte sin høyeste utdanning. Dette betyr at enkelte som ikke hadde nedsatt funksjonsevne da de fullførte sin utdanning også vil være inkludert i dette utvalget. Totalt sitter vi igjen med 245 personer, hvorav 181 er i jobb og 64 er uten jobb etter endt utdanning.

Tabell 1 viser de variablene vi har sett på som relevante for om personene i vårt utvalg kom i jobb eller ikke. Vi har lagt til en rekke bakgrunnsvariabler som kjønn, alder, utdanningsnivå og sosial bakgrunn, variabler som sier noe om type og grad av funksjonsnedsettelse og variabler som måler hva slags støtte og råd man har fått i overgangen mellom utdanning og arbeid. Man kan også tenke seg andre variabler som er relevante for om personer kommer i jobb eller ikke, men på grunn av et begrenset utvalg respondenter og et begrenset spørreskjema er det noen variabler som ikke dekkes i denne analysen.

Tabell 1. Andel unge med nedsatt funksjonsevne som er sysselsatt på heltid eller deltid, kun de som hadde funksjonsnedsettelse da de fullførte utdanningen, prosent (n=245)

Variabler	Verdier	I jobb	N
Sosio-demografisk bakgrunn			
Kjønn	0. Mann	71 %	97
	1. Kvinne	78 %	148
Alder	0. 25-35 år	74 %	195
	1. 19-24 år	72 %	50
Foreldres utdanning	0. Foreldre uten høyere utdanning	72 %	143
	1. Foreldre med høyere utdanning	77 %	102
<i>Gjennomføring av VGS***</i>	0. Fullført videregående skole	81 %	182
	1. Ikke fullført videregående skole	52 %	63
<i>Utdanningsnivå***</i>	0. Ikke høyere utdanning	65 %	140
	1. Høyere utdanning	86 %	105
Funksjonsnedsettelse			
<i>Psykisk lidelse*</i>	0. Ingen psykisk lidelse	81 %	94
	1. Psykisk lidelse	69 %	151
<i>Fysisk funksjonsnedsettelse**</i>	0. Ingen fysisk funksjonsnedsettelse	81 %	162
	1. Fysisk funksjonsnedsettelse	60 %	83
<i>Hverdagsbegrensninger***</i>	0. Noen hverdagsbegrensninger	85 %	168
	1. Store hverdagsbegrensninger	49 %	77
<i>Sykdom i overgangsfasen***</i>	0. Ingen sykdom i overgangsfasen	91 %	174
	1. Sykdom i overgangsfasen	32 %	71
Overgangsstøtte			
Spesial overgangsstøtte	0. Ingen spesialstøtte (NAV osv.)	76 %	216
	1. Spesialstøtte (NAV osv.)	62 %	29
Vanlig overgangsstøtte	0. Ingen vanlig overgangsstøtte (lærere, foreldre osv.)	71 %	140
	1. Vanlig overgangsstøtte (lærere, foreldre osv.)	77 %	105
Utilstrekkelig overgangsstøtte	0. Tilstrekkelig/ikke behov for overgangsstøtte	77 %	171
	1. Utilstrekkelig overgangsstøtte	68 %	74
<i>Arbeidsmarkedstiltak i overgangsfasen***</i>	0. Ingen arbeidsmarkedstiltak i overgangsfasen	83 %	201
	1. Arbeidsmarkedstiltak i overgangsfasen	34 %	44

*** Signifikant på 0,001 nivå.

** Signifikant på 0,01 nivå.

* Signifikant på 0,05 nivå.

Tabellen viser hvilke av variablene som er statistisk signifikante når det gjelder forskjeller mellom andel som kommer eller ikke kommer i jobb (disse er markert med stjerner og er vektlagt i kursiv). Det er kun på variablene fullføring av videregående skole, høyere utdanning, psykisk lidelse, fysisk funksjonsnedsettelse, hverdagsbegrensninger, sykdom i overgangsfasen og arbeidsmarkedstiltak i overgangsfasen at det er statistisk signifikant forskjell mellom de som er i jobb og de som ikke er det. Dersom vi begynner fra toppen av tabellen viser det seg at det å fullføre videregående skole ser ut til å være viktig for å komme seg i jobb etter endt utdanning. Mens 81 prosent av de som fullførte hele VGS var i jobb etter endt utdanning, gjaldt dette kun 52 prosent av de som ikke hadde gjort det. På samme måte ser det også ut til det å ta høyere utdanning er viktig for unge med nedsatt funksjonsevne. 86 prosent av de med høyere utdanning var i arbeid etter endt utdanning, mens det kun gjaldt for 65 prosent av de med lavere utdanning i vårt utvalg.

På alle funksjonshemmingsvariablene viste det seg å være signifikante forskjeller mellom de som var og ikke var i jobb etter utdannelsen. Av personer med psykisk lidelse (angst, depresjon eller annen psykisk lidelse) var 69 prosent i jobb mot 81 prosent av de som ikke hadde psykisk lidelse, av de med en fysisk funksjonsnedsettelse (nedsatt bevegelsesevne, syn eller hørsel) var 60 prosent i jobb mot 81 prosent av de som ikke hadde det, og av de som opplevde store begrensninger i hverdagen knyttet til funksjonsnedsettelsen var bare 49 prosent i jobb mot 85 prosent av de som kun opplevde moderate begrensninger i hverdagen. Den største forskjellen ser vi blant de som har og ikke har hatt sykdomsperioder eller vært inne til medisinsk behandling etter at de fullførte sin utdanning. Blant de som har hatt slik sykdom var kun 32 prosent i jobb, mot 91 prosent av de som ikke hadde slik sykdom.

Når det gjelder råd og støtte i overgangen mellom skole og jobb har vi lagt til fire variabler som undersøker om dette er forbundet med å være eller ikke være i jobb etter endt utdanning. De to første variablene måler hvor mange som mottok det vi har kalt spesial og vanlig overgangsstøtte. Med spesialstøtte mener vi støtte fra NAV eller rådgiver for funksjonshemmede studenter. Med vanlig støtte mener vi støtte fra familie, lærere, ordinær rådgiver, venner eller andre elever/studenter. Den tredje variabelen som vi kaller utilstrekkelig overgangsstøtte er delt i to kategorier: På den ene siden de som ikke fikk den hjelpen de hadde behov for eller opplevde hjelpen som lite nyttig, og på den andre siden de som opplevde hjelpen som nyttig eller ikke syntes de hadde behov for slik støtte. Alle disse variablene måler støtte som ble (eller ikke ble) gitt i forbindelse med skole- eller studieslutt. Som tabellen viser er det noen forskjeller i hvor mange som er i jobb etter endt utdanning etter hva slags type overgangsstøtte de fikk, men ingen av dem er statistisk signifikante i denne sammenhengen.

I tillegg har vi lagt til en fjerde variabel for overgangsstøtte som måler om man har vært i et arbeidsmarkedstiltak i regi NAV i overgangsfasen til arbeid. Denne formen for støtte tildeles gjerne litt senere i overgangsfasen enn ved skole- eller studieslutt, og er derfor en litt annen type støtte enn de tre foregående typene. Dette er også den eneste av overgangsstøttevariablene som er statistisk signifikant når det gjelder hvor mange som har kommet seg i jobb. Av de som deltok i arbeidsmarkedstiltak i overgangsfasen var bare 34 prosent i jobb, mens blant de som ikke hadde deltatt i arbeidsmarkedstiltak var 83 prosent sysselsatt etter endt utdanning.

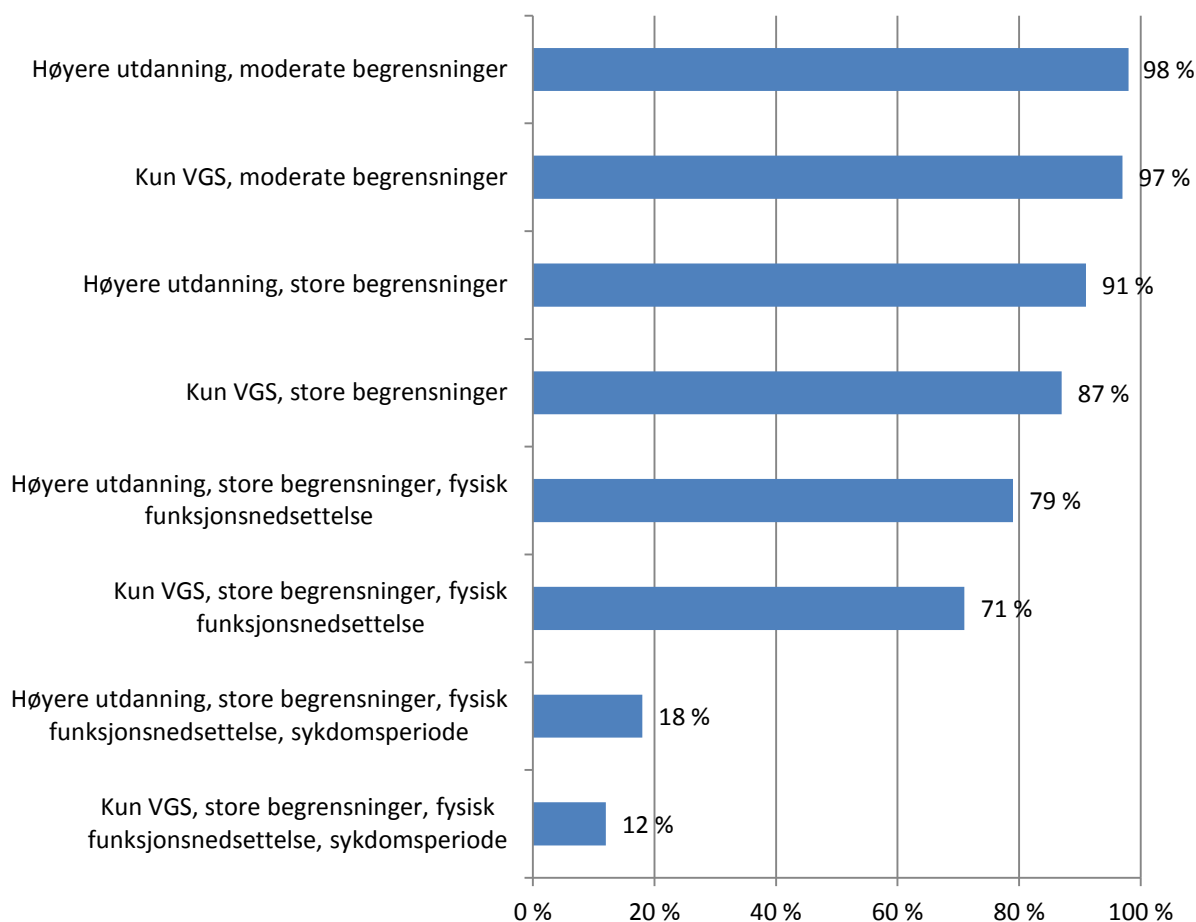
Ved siden av disse bivariate sammenhengene mellom bakgrunns-, funksjonshemmings- og støttevariabler og sysselsetting av unge med nedsatt funksjonshemmede, har vi også gjort en

regresjonsanalyse for å kontrollere disse variablene opp mot hverandre. Denne analysen er gjengitt i tabell 2 i vedlegget til dette notatet. Kort fortalt viser den at det bare er variablene fysisk funksjonsnedsettelse, hverdagsbegrensninger, sykdom i overgangsfasen og arbeidsmarkedstiltak i overgangsfasen som er signifikante. Betydningen av utdanning (høyere utdanning og fullføring av VGS) og psykisk helse svekkes når vi kontrollerer disse mot de andre variablene som er inkludert i analysen.

For å synliggjøre styrkeforholdet mellom disse ulike variablene når det gjelder betydningen for sysselsetting i denne analysen, har vi valgt å predikere sannsynligheten for å være i jobb for individer med ulike kjennetegn som vist i figur 7. Det er viktig å være klar over at denne predikerte sannsynligheten for å være i jobb gjelder hypotetiske grupper eller personer, og kan ikke tas som en fasit for hvilken sannsynlighet en virkelig person har til å komme i jobb. Likevel indikerer den hvem som har gode og dårlige muligheter til å komme i jobb, gitt utvalget i denne analysen. Som figuren viser varierer sannsynligheten for å være i jobb svært mye. For personer som kun opplever moderate hverdagsbegrensninger og som har en universitets- eller høgskoleutdanning, er sannsynligheten for å være i jobb etter endt utdanning på hele 98 prosent. For en person som ikke har høyere utdanning, opplever store hverdagsbegrensninger, har en fysisk funksjonsnedsettelse og har hatt sykdomsperioder i overgangsfasen, er imidlertid sannsynligheten for å være i jobb kun 12 prosent.

Figuren viser videre at graden av begrensninger i hverdagen og heller ikke fysisk funksjonsnedsettelse gir de største utslagene på sannsynligheten for å være i jobb, men at det er sykdomsperiode i overgangsfasen som sterkest trekker i retning av dårlige jobbmuligheter. Ifølge vår regresjonsanalyse har en person med høyere utdanning, store hverdagsbegrensninger og fysisk funksjonsnedsettelse rundt 80 prosent sannsynlighet for å være i jobb, men dersom vi legger til sykdom i overgangsfasen er sannsynligheten for å være i jobb etter endt utdanning på under 20 prosent.

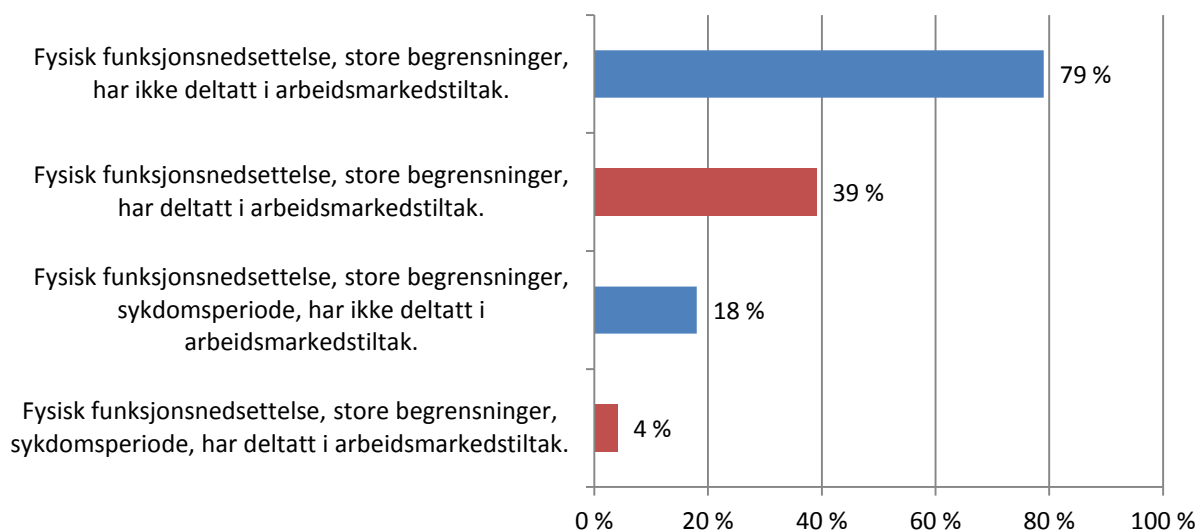
Figur 7. Variasjoner i sannsynlighet for å være i jobb etter utvalgte kjennetegn blant unge med nedsatt funksjonsevne.³

Vi har også beregnet sannsynligheten for å være i jobb for personer som henholdsvis har deltatt og ikke deltatt i arbeidsmarkedstiltak etter endt utdanning. Vår regresjonsanalyse tyder på at sannsynligheten for å være i jobb for personer som har deltatt i et slikt tiltak er lavere enn for de som ikke har det. Som figur 8 viser, har personer med fysisk funksjonsnedsettelse, store hverdagsbegrensninger men som ikke har deltatt i arbeidsmarkedstiltak en sannsynlighet på 79 prosent på å være i jobb, mens personer med liknende kjennetegn og som har deltatt i arbeidsmarkedstiltak har en sannsynlighet på 39 prosent for å komme seg i jobb etter endt utdanning. Det samme mønsteret gjentar dersom vi også legger til sykdomsperiode i beregningen, bare at sannsynligheten for å være i jobb da blir enda lavere for både de som har og ikke har deltatt i arbeidsmarkedstiltak.

³ Sannsynlighet er beregnet for personer som har fullført VGS og har psykisk lidelse. Dette er gjort fordi det gjelder en stor andel av utvalget. I tillegg er beregning gjort ut ifra personer som ikke har vært i et arbeidsmarkedstiltak i regi av NAV.

Figur 8. Variasjoner i sannsynlighet for å være i jobb blant unge med nedsatt funksjonsevne som henholdsvis har og ikke har vært i arbeidsmarkedstiltak i overgangen mellom utdanning og arbeid.⁴

Oppsummering og diskusjon

Vår undersøkelse viser at de fleste sysselsatte unge funksjonshemmede jobber heltid, tjener godt, er fornøyde med jobben og opplever ikke at funksjonsnedsettelsen er noe problem i forhold til å delta i arbeidslivet. De fleste synes også at det var lett å komme seg i jobb etter endt utdanning. Det er bare en minoritet av de sysselsatte som opplever vanskeligheter i overgangen, og av disse igjen er det omtrent halvparten som hadde problemer med å finne en jobb med relevant tilrettelegging eller som de hadde arbeidskapasitet til å yte. Av de som er i jobb er det kun et mindretall som opplever at funksjonsnedsettelsen har innvirkning på arbeidssituasjonen. Dette stemmer overens med tidligere undersøkelser som viser at rundt 1/3 trenger mer tilrettelegging og tilpassing av sin arbeidssituasjon (Bjerkan & Veenstra, 2008).

I utgangspunktet er dette et positivt bilde, men det kan også tenkes at det er et uttrykk for at de personene med størst behov for tilrettelegging eller tilpasning av arbeidssituasjonen er utenfor arbeidsmarkedet. Vår regresjonsanalyse tyder på dette. Det er personer med store hverdagsbegrensninger, fysisk funksjonsnedsettelse og spesielt sykdomsperioder som har lavest sannsynlighet for å være i jobb etter endt utdanning. Disse funnene stemmer overens med tidligere forskning (Bjerkan & Veenstra, 2008). Et relevant spørsmål i denne sammenhengen er i hvilken grad det er realistisk at alle i vårt utvalg skal kunne jobbe – spesielt med tanke på at de uføretrygdede oppgir at egne helseproblemer er hovedårsak til at de søkte om trygd. Likevel ser det ut til at den terskelen som er satt for å komme inn i arbeidslivet utelukker personer med sykdomsperioder og mer omfattende assistanse og tilretteleggingsbehov, men at situasjonen for de som er "innenfor" i de fleste tilfeller er god.

At utdanning er mindre viktig enn andre funksjonshemmingsvariabler for sysselsetting av unge med nedsatt funksjonsevne kan se ut til å stride med noe av den andre forskningen på dette området. Dette kan henge sammen med at utvalget vårt er noe annerledes sammensatt enn hva som har vært

⁴ Sannsynlighet er beregnet for personer med høyere utdanning og som har psykisk lidelse. Sistnevnte er gjort fordi dette gjelder en stor andel i utvalget.

tilfelle ved andre undersøkelser – de aller fleste har for eksempel fullført VGS, i motsetning til hva som er tilfelle blant (unge) personer med nedsatt funksjonsevne generelt og i tillegg er dette en ung gruppe der mange ennå ikke er ferdige med utdannelsen sin. På den andre siden er en fordel ved vår undersøkelse at vi har mulighet til å kontrollere for flere funksjonsnedsettelsesvariabler enn hva for eksempel Borg (2008) har kunnet gjøre. Det virker heller ikke usannsynlig at sykdomsperioder, store hverdagsbegrensninger eller fysisk funksjonsnedsettelse skulle være viktigere enn utdanning når det gjelder nettopp sysselsetting, ettersom det trolig er vanskeligere å få seg en jobb dersom man har lange fraværperioder eller har store behov for fysisk tilrettelegging på en arbeidsplass. Et viktig forbehold som riktignok må tas er at disse funksjonsnedsettelsesvariablene er bakgrunnsvariabler som både forklarer hvem som går videre til høyere utdanning og senere kommer seg i jobb. Dette har vi imidlertid ikke undersøkt i denne analysen.

At sannsynligheten for å være i jobb er lavere for personer som har deltatt i arbeidsmarkedstiltak tyder ikke nødvendigvis på at deltakelse i slike tiltak forverrer denne gruppens sjanser til å komme i seg i arbeid. Det er mulig at vi her kun ser en seleksjonseffekt og at denne variabelen egentlig uttrykker andre bakenforliggende årsaker til at man har reduserte sysselsettingsmuligheter. Unge som oppsøker NAV om hjelp har som regel forsøkt å komme ut i jobb på egen hånd, men ikke klart det selv. De som mottar slik hjelp har derfor trolig et dårligere utgangspunkt for å komme seg i jobb enn de som ikke gjør det. Dermed blir det feil å sammenlikne de som har hatt behov for hjelp og de som ikke har hatt det uten forbehold.

På den andre siden har vi i denne analysen forsøkt å kontrollere arbeidsmarkedstiltaksvariabelen mot variabler som alder, kjønn og sosial bakgrunn (som ikke var signifikante), fullføring av utdanning og ulike typer og grad av funksjonsnedsettelse – variabler som man i utgangspunktet skulle anta var bakenforliggende årsaker til hvem som trenger hjelp og støtte fra NAV eller ei. I tillegg tyder den kvalitative forskningslitteraturen at unge med nedsatte funksjonsevne ofte opplever støtte fra NAV som svært demotiverende, rigid og forsinkende. Slik sett *kan* vår analyse være en indikator på at arbeidsmarkedstiltak fra NAV generelt ikke har en positiv betydning for unge funksjonshemmedes sysselsettingsmuligheter. Begrensningen ved våre data er at det ikke gir mulighet til å sammenlikne grupper som er like hva angår behov for råd og støtte i overgangen. For å gi et riktigere svar på dette spørsmålet kreves det longitudinelle undersøkelser med et høyere antall unge med nedsatt funksjonsevne, som både kombinerer ”subjektive” erfaringer med ”objektive” registerdata.

For å oppsummere viser vår undersøkelse som følger:

- Et flertall av de unge med nedsatt funksjonsevne som fullfører videregående skole, universitets- eller høyskolestudier kommer seg ut i arbeid etter endt utdanning. De har en ”normal” arbeidssituasjon og opplever i liten grad at funksjonsnedsettelsen har betydning for sin jobb. Kun et mindretall opplever utfordringer i forhold til å kombinere jobb med medisinske behandlinger, har problemer med å utføre noen praktiske arbeidsoppgaver, kan ikke jobbe så mange timer som ønskelig eller være så fleksibel og engasjert som de opplever at jobben krever.
- Ikke alle tjener like godt og er like godt fornøyde med sin arbeidssituasjon. Her er det en sammenheng mellom hvor lett eller vanskelig man opplevde det å komme ut i arbeidslivet. Vanskelig overgang betyr gjerne det samme som lavere lønn og mindre jobbtilfredshet. Av overgangsvanskene er vansker som ikke har noe å gjøre med funksjonsnedsettelsen aller

mest utbredt, men en del sier at også at det var vanskelig å finne jobb tilpasset egen arbeidskapasitet og behov for tilrettelegging, at det var vanskelig å være så fleksibel og engasjert som påkrevet eller at de møtte fordommer i jobbsøkerprosesser eller byråkratiske hindringer.

- Blant de som befinner seg utenfor arbeidsmarkedet opplevde et flertall overgangen fra utdanning til voksenlivet som vanskelig. De vanligste problemene er knyttet til manglende støtte til å kombinere arbeid eller studier med nedsatt funksjonsevne, eller relevant rådgivning om framtidsmuligheter. En del oppgav også at de ikke hadde nødvendig med arbeidserfaring, at det var usikkerhet knyttet til inntektsmuligheter, stønad og likende, eller at de rett og slett ikke var godt nok forberedt fra skolens side.
- Den dominerende begrunnelsen (blant de med uføretrygd som utgjør flertallet av de uten jobb i vår undersøkelse) er imidlertid at de selv synes at de har for dårlig helse til å kunne jobbe eller studere. Dette stemmer også overens med tidligere forskning og våre mer avanserte analyser. For personer med sykdomsperioder i overgangsfasen er sjansene til å være i jobb svært lav, og jobbsannsynligheten er også lav for personer med fysiske funksjonsnedsettelse eller store begrensninger i hverdagen.
- Terskelen for å komme inn i arbeidslivet er høy for personer med fraværsperioder, omfattende tilretteleggingsbehov eller (synlige) fysiske funksjonsnedsettelse. Vi har i ikke funnet variabler som veier opp for disse negative faktorene. Analysene våre kan tyde på at arbeidsmarkedstiltak ikke har ønsket virkning, og det kreves større longitudinelle undersøkelser for å gi fullgodt svar på dette.

Litteratur

- Anvik, C. H. (2006). *Mellom drøm og virkelighet?: unge funksjonshemmede i overganger mellom utdanning og arbeidsliv* (17/2006). Bodø: Nordlandsforskning.
- Anvik, C. H., Olsen, T., Lien, L., Sollund, M. & Hansen, T. A. (2007). *Kunnskapsstatus for IA-avtalens delmål 2: rekruttere og beholde personer med redusert funksjonsevne*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Berge, A. R. (2007). *Fra skole og studier til jobb eller uføretrygd?: hva personer med nedsatt syn erfarer i utdanning og i overgangen utdanning-yrke*. Arendal: Rehab-nor.
- Berge, A. R. & Lorentsen, Ø. (2009). *"Ingen forstår hvor slitsomt det er": hvordan unge med nedsatt hørsel opplever skolegang og overgangen skole-arbeid*. Arendal: Rehab-Nor.
- Bjerkan, K. Y. & Veenstra, M. (2008). Utdanning, arbeid, bolig og transport for unge voksne 20 til 35 år. I *Statusrapport 08: samfunnsutviklingen for personer med nedsatt funksjonsevne* (s. 154-207). Oslo: Nasjonalt dokumentasjonsenter for personer med nedsatt funksjonsevne.
- Bjerkan, K. Y., Veenstra, M. & Eriksen, J. (2009). *Levekårene blant unge voksne: bedring, men godt nok?* Paper presentert på: Konferanse om levekårene for personer med nedsatt funksjonsevne. Oslo
- Borg, E. (2008). Funksjonshemming og arbeidsmarkedet: om betydningen av utdanning for yrkesaktivitet. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 11(2), 83-95.
- Hansen, I. L. S. & Reegård, K. (2008). *Hvordan bryte igjennom?: møte med arbeidslivet for høyt kvalifiserte personer med nedsatt funksjonsevne*. Oslo: Fafo.
- Helsedirektoratet. (2009). *Handlingsplan for habilitering av barn og unge*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Legard, S. (2009). *Country Report for Norway: Pathways for Disabled Students to Tertiary Education and Employment*. Paris: OECD.
- Legard, S. & Terjesen, H. C. A. (2010). *Strategies and skills in transitions to tertiary education and employment: case studies of the pathways of young adults with impairments and learning difficulties in Norway*. Paris: OECD.
- Nordrik, B. (2008). *Curriculum Vitae: ung og ufør*. Oslo: De Facto.
- OECD. (2011). *Inclusion of Students with Disabilities in Tertiary Education and Employment*. Paris: OECD.
- Ose, S. O. (2009). *Evaluering av IA-avtalen*. Trondheim: SINTEF.
- Reegård, K., Hansen, I. L. S. & Mandal, R. (2009). *Sentralforvaltningens trainee-program for personer med redusert funksjonsevne: et virkemiddel for økt bevissthet om funksjonshemmede som arbeidskraftsressurs?* Oslo: Fafo.
- Regjeringen. (2011). *Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne*. Oslo: Arbeidsdepartementet.
- Skarpaas, I. & Rusnes, I. (2008). *Evaluering av sentralforvaltningens trainee-program for høyt utdannede personer med funksjonsnedsettelse*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Vedeler, J. S. (2009). When benefits become barriers. The significance of welfare services on transition into employment in Norway. *ALTER, European Journal of Disability Research*, 3(1), 63-81.
- Vedeler, J. S. & Mossige, S. (2009). Barriere for karriere: personer med bevegelseshemming og deres fortellinger om veien inn i arbeidslivet. I J. Tøssebro (Red.), *Funksjonshemming: politikk, hverdagsliv og arbeidsliv* (s. 119-131). Oslo: Universitetsforlaget.
- Vedeler, J. S. & Mossige, S. (2010). Pathways into the labour market for Norwegians with mobility disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 12(4), 257-271.

Logistisk regresjonsanalyse av betydning av ulike bakgrunnsvariabler for sysselsetting av unge med nedsatt funksjonsevne

Tabell 2. Logistisk regresjon: sammenheng mellom signifikante variabler fra bivariat analyse og sysselsetting av unge med nedsatt. Kun de som hadde funksjonsnedsettelse da de fullførte utdanningen (n=245)

	Exp(B)
Gjennomføring av VGS	0.51
Utdanningsnivå	1.51
Psykisk funksjonsnedsettelse	0.43
<i>Fysisk funksjonsnedsettelse</i>	0.37*
<i>Hverdagsbegrensninger</i>	0.23**
<i>Sykdom i overgangsfasen</i>	0.06***
<i>Arbeidsmarkedstiltak i overgangsfasen</i>	0.18**

*** Signifikant på 0,001 nivå.

** Signifikant på 0,01 nivå.

* Signifikant på 0,05 nivå.

Arbeidsforskningsinstituttet

AFI er et tverrfaglig arbeidslivsforskningsinstitutt. Sentrale forskningstema er:

- Inkluderende arbeidsliv
- Utsatte grupper i arbeidslivet
- Konflikthåndtering og medvirkning
- Sykefravær og helse
- Innovasjon
- Organisasjonsutvikling
- Velferdsforskning
- Bedriftsutvikling
- Arbeidsmiljø

Publikasjoner kan lastes ned fra AFIs hjemmeside eller bestilles direkte fra instituttet.

Abonnement på nyheter kan bestilles via hjemmesiden:

www.afi.no

Pt 6954 St. Olavs plass
NO-0130 OSLO
Besøksadresse:
Stensberggt. 25

Telefon: 23 36 92 00
Fax: 22 56 89 18
E-post: afi@afi-wri.no
www.afi.no

